

TNC-Aktuellt

NR 2 1990 · ÅRGÅNG 30, INFORMATION FRÅN TEKNISKA NOMENKLATURCENTRALEN · ISSN 039-8438

Rapport från TNC-dagen på sidan 3. Dessutom innehåller det här numret ovanligt många frågor och utredningar om termer.

Europas språkliga regelverk i svensk översättning

Man kan i dessa tider knappast öppna en tidning eller titta på TV utan att i någon form träffa på frågor rörande det framtida europasamarbetet. Från svensk sida är naturligtvis ambitionen att vi även i fortsättningen skall kunna göra affärer med de länder som bildar EG-gruppen. Om detta i framtiden skall ske som fullvärdig medlem i EG eller i någon annan form lär ingen i dag kunna svara på.

Vad man kan svara på är att det under alla omständigheter krävs att vi kan kommunicera med de parter vi vill göra affärer med. På den tekniskt-industriella sidan gör vi detta genom att se till att svensk standard är harmoniserad med gällande europastandard, något som våra svenska standardise-

ringsorgan ser till. Men även språket måste ha ett slags standardiserad form.

Inom EG talar man om förordningar och direktiv. De förordningar som beslutas inom EG blir bindande och direkt tillämpliga för medlemsländerna medan direktiven binder medlemmarna enbart beträffande de resultat som föreskrivs.

Om EGs förordningar eller direktiv skall tillämpas i Sverige måste sådana bestämmelser beslutas av regering eller riksdag. För att så skall kunna ske krävs att relevanta delar av EGs regelverk, som för närvarande finns avfattat på EGs nio officiella språk, blir översatta till svenska.

Regeringen tillsätter översättningsdelegation

För att svara för översättningen av de delar av EGs regelverk som avses omfattas av ett EES-avtal (europeiskt ekonomiskt samarbetsområde) har regeringen tillsatt en delegation med högst 10 ledamöter, en delegation som får ställning som myndighet.

Till ordförande i delegationen har utsetts avdelningschefen vid Kommerskollegium Rutger Croneborg, och Kommerskollegium har också fått uppdraget att upprätta ett kansli åt delegationen.

Många sidor på kort tid

Att översätta en text som redan finns

Innehåll

Europas språkliga regelverk i svensk översättning	2
TNC-dagen 1990	3
Det tekniska språket i en europeisk delstat	6
Tjugohundratal?	8
Stora CNC-ordboken	9
Komma eller punkt?	10
Ljus och strålning	11
Carl-Johan Clemedson in memoriam	12
Specialerbjudande av TERMDOK	12
TNC 90 Kärnenergiordlista	12
Notis	12
Termfrågor i urval	13

TNC-Aktuellt

Nyhetsblad för TNCs medlemmar.

TNC är en ideell förening och har till uppgift att verka för att en lämplig teknisk terminologi skapas och används inom offentlig förvaltning, näringsliv, utbildningsväsen och massmedier.

Redaktion:

Berit Björk
Lars Törnqvist
Staffan Ulvönäs

Prenumeration:

Elisabeth Lindström

Postadress:

Västra vägen 9 C, 171 46 Solna

Telefon: 08-735 85 25

Telefax: 08-27 32 86

Postgiro: 55 60 12-3

Bankgiro: 711-1925

TNC-Aktuellt utkommer med 4 nummer per år och kostar 100 kr för en helårsprenumeration.

Eftertryck tillåts om källan anges.

på nio olika språk som man kan jämföra emellan, kanske inte kan tyckas vara speciellt märkvärdigt. Men när det rör sig om 14 000 sidor och arbetet skall vara klart på mindre än ett år blir det en svår uppgift. Läger man därtill att slutresultatet skall vara homogent och att samma begrepp skall vara översatt på samma sätt i olika dokument, ja då blir det plötsligt en mycket svår uppgift.

Delegationen har byggt upp en organisation med ett 25-tal expertgrupper som täcker in de olika områden som regelverket omfattar och till sitt förfogande har dessa grupper ett 30-tal auktoriserade translatorer.

TNC kommer in i bilden

Översättning av så kvalitativ text som det här är fråga om ställer stora krav på terminologiskt kunnande. TNC har därför fått uppdraget att lämna terminologisk service till såväl experter som översättare inom projektet. Vi har en telefonlinje öppen enbart för denna speciella tjänst från 20 september och så länge projektet löper.

TNC kommer också in i bilden när det gäller att få sluttexten i en homogen form. Vi har här fått uppdraget att bygga upp en databas med de termer och begrepp som identifieras under arbetets gång.

Översättningsarbetet kommer att utföras primärt från den engelska versionen vilket medför att vi i databasen i första omgången kommer att lägga in de engelska termer och uttryck som av expertgrupperna anses vara viktiga. Allteftersom sedan översättningarna strömmar in kommer de naturligtvis också att införas. Vi avser bygga upp databasen som en excerptbas, dvs till varje termpost kommer också textavsnitt att läggas in som förklarar sammanhanget.

Med hjälp av databasen räknar vi med att mycket aktivt kunna bidra till kontrollen av översättningarna så att samma begrepp heter likadant på alla ställen.

Som vi nämnde är tiden mycket kort för arbetet. Redan i slutet av augusti 1991 skall det i sin helhet ligga klart. Resultatet skall sedan ligga till grund för den eller de propositioner som skall tas av riksdagen under våren 1992.

Eftersom detta är ett för TNC mycket intressant projekt kommer vi att följa utvecklingen i kommande nummer av TNC- Aktuellt.

Staffan Ulvönäs

TNC-dagen 1990

TNCs föreståndare Staffan Ulvönäs, RFs ordförande Margareta Brundin och styrelsens ordförande Lennart Holm hamnade intill varandra vid lunchbordet.

Årsmötet

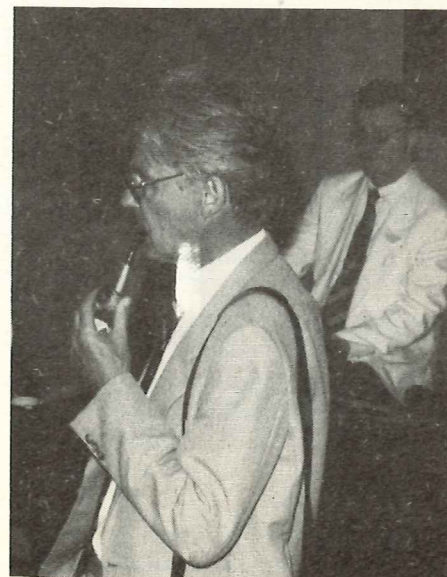
TNCs representantförsamling höll sitt årsmöte den 24 april i Johnsonsalen på IVA. Ett 60-tal medlemmar, styrelseledamöter och kanslianställda deltog. Mötet leddes av representantförsamlingens nyvalda ordförande Margareta Brundin.

Staffan Ulvönäs redogjorde för det gångna året på TNC med stöd av årsredovisningen som sänts ut i förväg till medlemmarna. Han nämnde bl a att TNCs minidator har uppgraderats och försetts med större minneskapacitet. Den har också anslutits till ett nät som kan nås av alla handläggare via personliga terminaler på tjänsterummen. Terminalerna utgörs av persondatorer, vilket gör det möjligt för handläggarna att även arbeta i PC-miljö.

Efter att församlingen beviljat styrelsen ansvarsfrihet hälsades fyra nya medlemmar välkomna: Kustbevakningen, Statens Räddningsverk, Telub Inforum AB och Intervverbum.

Årsavgiften för medlemskap beslutades ligga kvar vid förra årets nivå, dvs 6 000 kronor som i enlighet med stadgarna motsvarar 1/5 av basbeloppet avrundat uppåt till jämnt 500-tal.

Nuvarande styrelseledamoten Göran Cannberg, som avböjt omval, avtackades av styrelsens ordförande Lennart Holm för sina insatser under de många år han tillhört styrelsen. Till ny ledamot i TNCs styrelse valdes för en treårsperiod avdelningsdirektören i Statskontoret Kjell Norman. Övriga styrelsemedlemmar omvaldes för samma period.

Göran Cannberg

Under punkten "Framtida verksamhet" orienterade Staffan Ulvönäs om de olika ordlisteprojekt som var aktuella eller tänkbara för TNC. Bland de områden som nämndes märks miljö, data, korrosion, betong och skog. TNC räknar också med att regelbundet ge ut uppdaterade versioner av Termdok på CD-ROM. Nästa utgåva beräknas komma under våren 1991.

Några medlemmar ställde frågor om verksamheten. Nils-Olof Larsson från Banverket undrade om TNC inte kunde söka mer pengar med hänsyn till det kommande Europa-samarbetet och Staffan Ulvönäs svarade att TNC i sin anslagsframställning för 1990/91 ansökt om pengar för just detta ändamål.

Lennart Sandin vid KTH undrade över hur marknadsföringen av CD-ROM-skivor gått till och om TNC haft professionell hjälp av någon reklambyrå. Ulvönäs medgav att marknadsföringen var en svag punkt eftersom det saknades pengar för ändamålet men förklarade också att TNC tagit tillvara de tillfällen som bjudits att informera om CD-ROM-skivan vid mässor och utställningar.

Esquil Möller vid Tekniska Högskolan i Linköping frågade om TNC hade någon produktion av mindre trycksaker för skolor. Staffan Ulvönäs svarade att det givetvis vore önskvärt att studenterna vid speciellt de tekniska högskolorna känner till TNCs verksamhet och dess publikationer. Några trycksaker speciellt för dessa finns inte för närvarande. Däremot skulle flera av TNCs ordlistor kunna lämpa sig som undervisningsmaterial i sin nuvarande form.

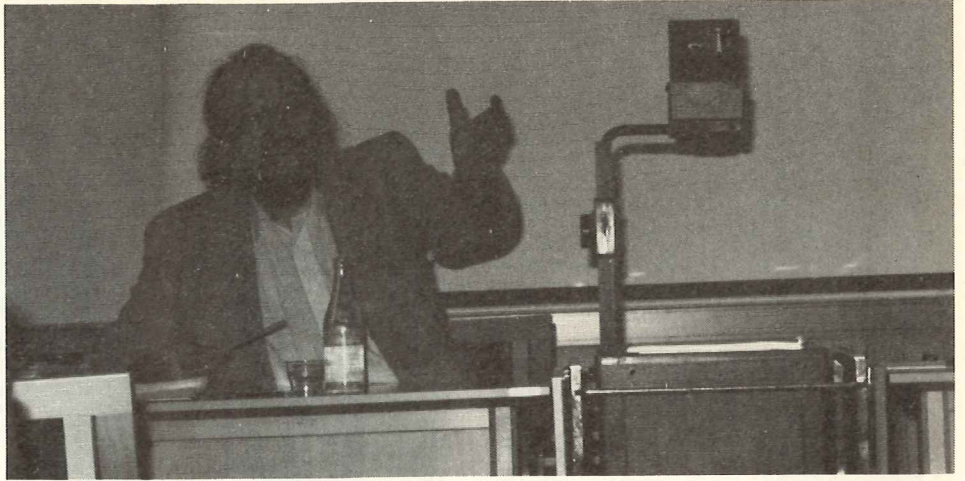
Ordföranden avslutade förhandlingarna med att tacka för ett gott arbete och inbjuda de närvarande till lunch i bankettsalen och till eftermiddagsprogrammet.

Panel föreläsningar

Eftermiddagsprogrammet hade rubriken "Europa-strävandena och det tekniska språket" och var upplagt som panel föreläsningar med efterföljande diskussion.

Kenneth Larsson, språkvårdare vid Statsrådsberedningen och ledamot i den nybildade översättningsdelegationen, orienterade om översättningen av EGs regelverk.

Krista Varantola, biträdande professor i engelska vid Tammerfors universitet, talade om "Det tekniska språket

Kenneth Larsson

i en europeisk delstat". Hennes föredrag baserades på en utredning hon gjort om olika terminologiorgans organisation och ställning i respektive land. Föredraget publiceras i sin helhet längre fram i tidskriften.

Styrelseledamoten Bo Ralph redogjorde för förekomsten av facktermer i en facktext och chefredaktör Bengt Norbrink berättade om "Standardiserings harmoniseringsproblem".

Panel diskussion

Eftermiddagen avslutades med en panel diskussion under ledning av styrelsens ordförande Lennart Holm kring temat "Skall vi internationalisera det svenska tekniska språket?".

Nedan följer ett urval av debattinläggen.

Lennart Holm: Har TNC beredskap och kapacitet att klara av de terminologiska problem som kommer att uppstå när EGs regelverk skall översättas? Klarar vi samordningen med de nordiska länderna? Behövs en större organisation?

Staffan Ulvönäs: Vi har personal, maskiner, rutiner och erfarenheter. Det är få som kan det TNC kan. Vi är redan nu förberedda för att lägga upp en databas med termer som ingår i EG-reglerna.

Lennart Holm: I det här sammanhanget måste vi fråga oss var TNCs ansvar slutar, skall TNC ha ansvar för all slags terminologi?

Bo Ralph: Jag tycker att man skall tolka TNC i ganska vida termer, det är fackspråksproblematiken som ligger TNC varmt om hjärtat.

Bertil Cederberg: Hur ser det ut när det gäller förutsättningarna för att få pengar till att låta TNC vara med i standardiseringsarbetet, som rena specialister på terminologi?

Staffan Ulvönäs: Standardiseringsorganen har inte råd att bekosta en sådan service. Men TNC har sökt pengar till sådan verksamhet hos Industridepartementet.

Ann-Christine Cederlund: Staten tycker att det är viktigt att erbjuda industrin och samhället en kompetens på terminologiområdet. Man har därför föreslagit en ökning av bidrag till standardiseringsarbete med 11,7 miljoner kronor. Men en förutsättning är att ett liknande stöd kommer från näringslivet. 80 % av europeiska standarder är av intresse för industrin och av mindre betydelse för staten. Näringslivet har stort ansvar i det här sammanhanget. Företagen kan bidra via standardiseringen så att standardiseringsorganen kan köpa tjänster av TNC, men de kan också visa sitt ansvar genom att teckna medlemskap i TNC. Staten och näringslivet bör alltså tillsammans försöka hjälpa åt med det här stora arbetet.

Maj-Britt Olsson: Det finns en stor förkärlek bland specialister att märkvärdisera sitt språk och skriva för sin lilla klick i stället för att se det som en pedagogisk uppgift att få alla människor att förstå vad det handlar om.

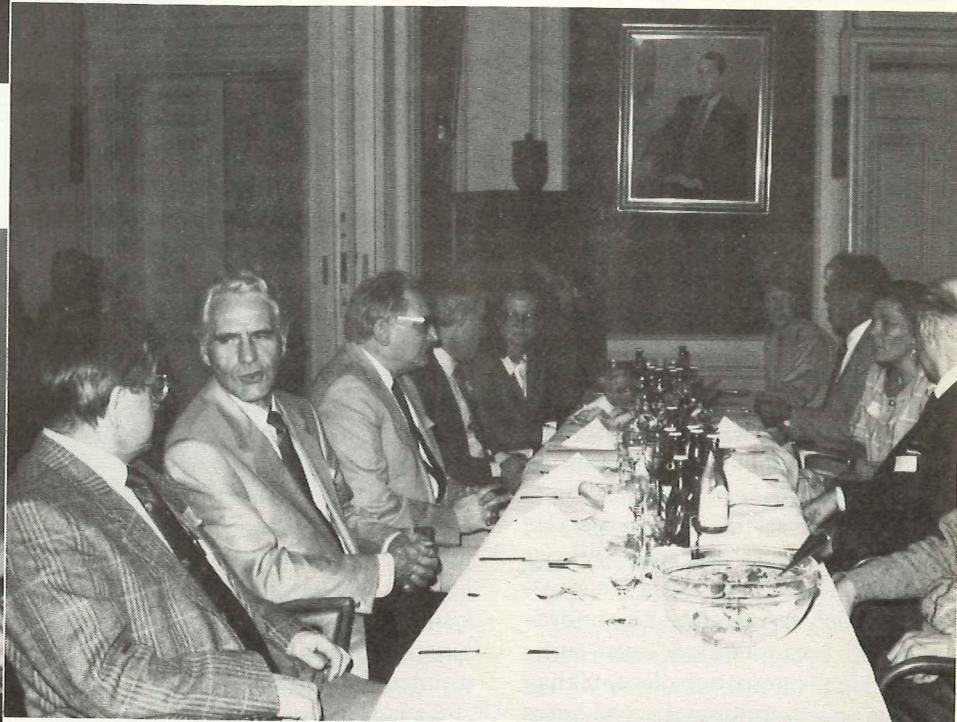
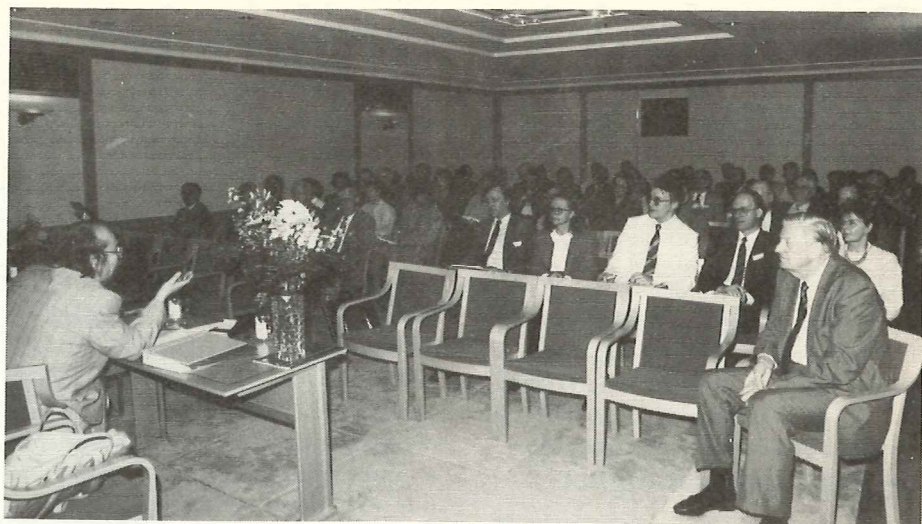
Lennart Holm: Är det verklighet detta? Förekommer denna märkvärdisering? Jag trodde den myten var död.

Christina Alm-Arvius: Jag tror att det är väldigt viktigt att vi accepterar fackmäns behov av ett fackspråk för intern kommunikation. Sen måste de givetvis använda ett annat språk när de talar till lekmän.

Bo Ralph: Det stora problemet för de flesta är att få något överhuvud taget nerskrivet. När man ska uttrycka något tar man därför till sitt första språk, dvs fackspråket. Sedan kan man eventuellt popularisera.

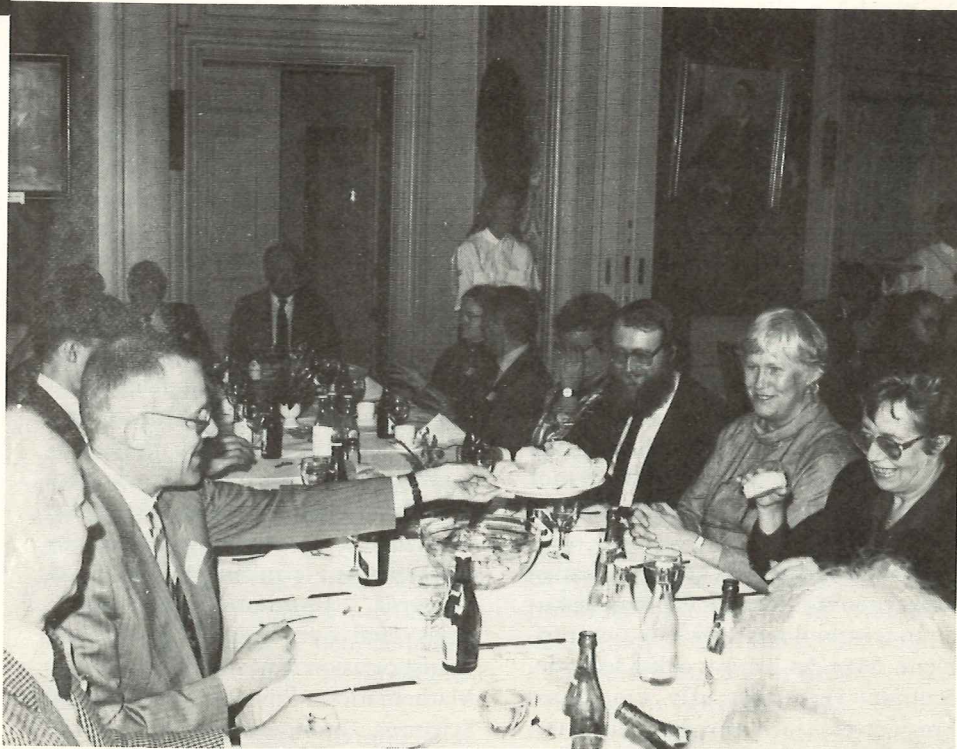
Margareta Brundin och Bo Ralph i en kaffepaus.

Christina Alm-Arvius och Krista Varantola trivdes i varandras sällskap.

Ingemar Arlandsberger från Industridepartementet var till.

Det tekniska språket i en europeisk delstat

Av Krista Varantola

Kommentarer baserade på en utredning

Artikeln innehåller det föredrag som hölls av *Krista Varantola* från Tammerfors universitet på TNC-dagen den 23 april 1990.

Termcentraler garanterar språklig självständighet

Rubriken utgör inte något politiskt ställningstagande från min sida. Men den pekar på något som är en realitet idag på många områden inom näringslivet och industrin.

Ett område där jag tror att en sådan här attityd är sund är inom systematiskt tekniskt terminologiarbete här i Norden, särskilt i Sverige, Norge och Finland, som nu är på väg till EES eller EG. Jag tror också att ett realistiskt synsätt är det enda sättet att garantera att små språkområden också i fortsättningen kommer att bevara sin språkliga självständighet, eller rättare sagt jämställdhet, i det förenade Europa vilken form det nu än tar.

Om vi inte ser till att vi utvecklar funktionella kommunikativa verktyg för inhemskt fackspråkligt behov – begrepp och termer som är samordnade eller harmoniserade med europeiska eller internationella språkliga verktyg, dvs terminologier – så övertar engelskan eller något annat stort språk den kommunikativa rollen, särskilt inom den tekniska fackspråkskommunikationen.

Systematiskt terminologiarbete har just denna funktion att skaffa goda kommunikativa verktyg för olika områden inom industrin och näringslivet. Men det är viktigt att komma ihåg att man kan vara normativ bara där de som medverkar i processen är ense om att normeringen av facktermerna och betydelserna är en förutsättning för vidare utveckling. Inom allmänspråket skulle en sådan inställning inte vara sund. Det skulle vara helt mot språkutvecklingens principer att fixera språket.

Var tillverkas de kommunikativa verktygen? Jo, överallt där man diskuterar terminologiska frågor och problem. Men det behövs också ledande, centrala verkstäder där kunskapen koncentreras och där det finns kun-

nande för hur man bäst bearbetar kommunikativa arbetsstycken så att de blir funktionella. Det behövs med andra ord en central som följer utvecklingen, både den teoretiska och den praktiska, och varifrån man kan få råd om olika tillämpningar, tex om hur man skall ordna företagsinternt terminologiarbete, hur man borde bygga upp en termbank eller planera arbetet i ett terminologiprojekt. TNC här i Sverige och TSK (Centralen för Teknisk Terminologi) i Finland är dylika terminologiska verkstäder.

Terminologiarbetet i olika länder

TSK grundades för femton år sedan och har från början fungerat i samarbete med Forskningscentralen för inhemska språk i Finland. För ett år sedan ungefär ansågs det på båda hållen att tiden var mogen för att revidera kontraktet. I detta sammanhang bad TSK mig att göra en utredning om terminologiarbetets betydelse. Utredningen blev färdig nu i februari och kom att heta "Teknikens finska i det integrerande Europa". Vi får senare se om den får några följder.

Canada har en mycket imponerande struktur i den federala statsförvaltningen för tvåspråkigt översättnings- och terminologiarbete. Det är Secretary of State som är centralen för två- och flerspråkighetsärenden och där de flesta översättarna och terminologerna finns. Terminologisektionen har en stödjande funktion i förhållande till översättningsbyrån. Terminologiarbetet är strukturerat så att alla arbetsresultat (från termutredningar, termtjänst, projektarbeten) så snabbt som möjligt blir allmänt kända och tillgängliga genom termbanken Termium. Arbetet är för det mesta tvåspråkigt (engelska/franska) och görs på olika områden som är viktiga för samhället; det är alltså inte enbart tekniska termer i termbanken. De största klasserna i Termium är dock Industries med över 100 000 poster och Transportation & Materials Handling, Mathematics, Physics and Natural Sciences. Inom översättningsbyrån

arbetar för tillfället 986 språkexperter (855 översättare, 70 tolkar och 61 terminologer). Men ändå räknar man med att under 1990-91 40 % av översättningsarna och 50 % av tolkningsuppgifterna kommer att utföras av frilansande arbetskraft.

Västtyskland har ingen terminologigcentral som TNC, men DIN (det tyska standardiseringsorganet) har en liten terminologiavdelning. På terminologiavdelningen är man litet missnöjd med denna situation, att lyda under DIN, eftersom förståelsen för ett samordnat terminologiarbete på detta standardiseringsinstitut inte är så stor. I huvudsak arbetar terminologiavdelningen med att utforma metodstandarder för utarbetande och redovisning av terminologier. Det goda med DIN-tillhörigheten är att dessa metodstandarder i princip har samma status som övriga DIN-standarder.

I Norge har RTT (Rådet för teknisk terminologi som är det norska terminologiorganet) genomgått vissa förändringar. Det var tal om att RTT skulle kunna fungera i samarbete med språkvårdsorganisationen där, enligt samma modell som man har i Finland. Så har det inte blivit; RTT är fortfarande självständigt men har nu en stiftelseorganisation.

Jag har sparat Sverige till sist därför att jag tycker att den svenska modellen är bäst – en självständig organisation med direkt statsbidrag via industridepartementet. Modellen möter också bäst framtidens stora krav på systematiskt terminologiarbete och speglar fint TNCs roll som en väsentlig del av den tekniska infrastrukturen i Sverige.

Jag tycker att vi i Finland borde undersöka den svenska modellen mycket noggrant. Finland skulle behöva en välfungerande organisation som är flexibel och snabb i vändningarna, särskilt just nu med anledning av EG-översättningsarbetet och eurostandardterminologin.

Nordiskt samarbete i EG-arbetet

Vad jag befarar kommer att hända med EG-översättningsprojektet, om

det inte tas på allvar och tilldelas de pengar som behövs är att vi får ett ytterligare bevis för en av Murphys lagar, den som säger ungefär att man har aldrig tid och pengar att göra någonting ordentligt men man har alltid tid och pengar att göra det på nytt.

Det språkliga EG-projektet är en enorm uppgift. Jag hoppas därför att det nordiska samarbetet utnyttjas så mycket som möjligt också inom terminologiarbetet. Man borde bli se till att de nordiska (särskilt de svenska, finska och norska) terminologierna blir allmänt tillgängliga och kända, t ex på en CD-ROM-skiva.

TNC har ju redan en lång erfarenhet av CD-ROM-lagrat material och kunde säkert spela en ledande roll i att koordinera det nordiska samarbetet och materialinsamlingen inom framför allt det tekniska området.

Universalspråk – vilka problem uppstår?

Jag vill sluta med att ge ett litet annorlunda perspektiv på det här resonemanget, som samtidigt kanske säger något om framtiden.

Sedan 1600-talets slut, då man i stället för latin började använda national-

språk också inom vetenskapen, har man varit mycket medveten om två stora problem i kommunikationen (problem som inte fortsatt bruk av latin skulle ha löst, tror jag). För det första: problemet med att bilda ett enda universalspråk som sedan skulle kunna användas inom naturvetenskaperna överallt i världen. För det andra: problemet med att göra ordbetydelse i detta språk absolut entydiga.

De första försöken att lösa problemen var med symbolspråk (försöken gjordes t ex av Bishop Wilkins i England för The Royal Society och av Leibnitz i Tyskland). Det lyckades inte men en direkt modifikation av Wilkins planer och beskrivningar är t ex Linnés biologiska nomenklatur.

Senare, kring sekelskiftet 1900, var det många språkvetare som sysslade med konstgjorda planspråk. Esperanto är det bäst kända av dem. Men de här språken har inte heller varit särskilt framgångsrika.

På den pragmatiska nivån behöver man emellertid lösningar och snabba sådana. För tillfället är den vanligaste utvägen olika varianter av internationell engelska.

Engelska språkets framträdande ställning har ju också lett till att man

har försökt att utveckla förenklade former av engelska för internationellt bruk, t ex Basic English. Men tills vidare har de inte heller lyckats slå igenom. Det de internationella varianterna inte har kunnat garantera är den entydighet som hela tiden varit ett lika viktigt krav som kravet på universalitet.

Terminologer – kommunikationsexperter i EG-Europa

I strävan efter entydighet har lösningen varit utveckling av terminologiska teorier och systematiskt terminologiarbete. Och det är inom tekniken där behovet av normativ terminologi har varit störst och där de praktiska tillämpningarna har kommit längst.

Nu har man dessutom börjat inse att man också behöver systematiskt deskriptivt terminologiarbete där normativt arbete inte lönar sig. Inom t ex den sociala sektorn har man märkt att de internationella engelska termerna, t ex social worker, inte betyder samma sak för alla deltagare på internationella kongresser. Därför måste man göra jämförande deskriptivt terminologiarbete så att man vet hur man skall förklara det egna systemet för människor i andra länder.

Det internationella/europeiska samarbetet kommer att växa på alla områden i informationsområdet. Och det behövs mer och mer folk som kan behärska och kanalisera information på ett vettigt sätt. De som i USA kallas för technical writers eller technical communicators blir och är redan mycket viktiga också här i Europa. Skillnaden är den att här i Europa behövs man växla från ett språk till ett annat hela tiden. (Som ett bevis på att den här aspekten har blivit mycket aktuell är t ex att man just nu har börjat ge ut en tidning i Europa som heter Eurodocumentation och som koncentrerar sig på alla möjliga dokumentationsfrågor i europeiska sammanhang.)

I Sverige har man varit framsynt och tidigt insett vilken viktig roll välskött tekniskt terminologiarbete spelar för industrin och näringslivet. Terminologerna tillhör en ny professionell grupp, kommunikationsexperterna (andra är t ex översättare och tolkar), som är väsentliga samarbetspartner i den industriella och ekonomiska utvecklingen.

Tjugohundratalet?

Om knappt tio år börjar tjugohundratalet. Eller är det tvåtusentalet som börjar?

För den som bara lever i nuet har det ingen större betydelse vad innevarande tidsperiod kallas. Problemet uppstår egentligen inte förrän man får ett historiskt perspektiv som omfattar många hundra år. Först då har man anledning att skilja mellan århundraden och årtusenden.

Det finns två sätt att benämna århundraden. Det ena går ut på att man sätter ordningstal på varje århundrade. Perioden från och med år 1 till och med år 100 kallas då *första århundradet*, perioden från och med 101 till och med 200 kallas *andra århundradet* och så vidare. Det andra benämningssättet utgår från de enskilda årtalens namn. De hundra årtal som börjar på "tvåhundra", alltså åren 200–299, kallas *tvåhundraåret*, de år som börjar på "trehundra" kallas *trehundraåret* och så vidare. Observera att århundraden som benämns enligt den ena principen inte sammanfaller med århundraden benämnda enligt den andra principen.

Samma benämningssättet används även om årtusenden. Åren 2000–2999 kallas alltså *tvåtusentalet* och åren 2001–3000 kallas *tredje årtusendet*.

I engelskan och många andra språk använder man företrädesvis principen med ordningstal för århundraden och årtusenden: *the first century*, *the second century* och så vidare. I svenskan är däremot principen med årtalsnamn dominerande.

En nackdel med årtalsnamnssystemet är att det inte omfattar benämningar för det första århundradet eller årtusendet. Perioden från år 1 till år 100 får man helt enkelt kalla "det första århundradet". I och för sig går det att konstruera benämningar som "nollhundratalet" och "nolltusentalet" (med siffror skulle det bli "000-talet" respektive "0000-talet"), men sådana ord har aldrig slagit rot i språkbruket.

Vi lever fortfarande i det andra årtusendet efter Kristus. Folk i allmänhet har därför ännu inte haft något större behov av att tala om olika årtusenden, utan det har räckt med århundraden. Det går till och med bra att kalla århundradet 1000–1099 för "tusentalet" utan att någon missförstår det, även om många historiker föredrar benämningen "tiohundratalet".

Men snart börjar ett tredje årtusende, och då börjar man få behov av att skilja mellan hundratalet och tusental. Det årtusende som vi lämnar kan lämpligen benämnas *ettusentalet*, medan det nya vi går in i bör kallas *tvåtusentalet*. Det gamla århundradet, nittonhundratalet, efterföljs samtidigt av ett nytt århundrade som bör kallas *tjugohundratalet*. De här benämningarna går att skilja åt även när man skriver dem med siffror: "tvåtusentalet" skrivs "2000-talet" med mellanrum efter tusentalssiffran, medan "tjugohundratalet" skrivs "2000-talet" med alla siffrorna tätt ihop.

Vad kallas då det årtionde som följer efter 1990-talet? Ja, det är ett svårare

problem. Som nämnts saknar det vanliga periodbenämningssystemet namn på det första hundratalet och tusentalet, och detsamma gäller naturligtvis det första tiotalet. Benämningen "nollnolltalet" förekommer ibland, men den är ännu inte särskilt vanlig. Om tio år kommer vi att behöva ett namn på decenniet 2000–2009, och om ingen kommer på något bättre ord till dess kommer vi nog att kalla det "nollnolltalet".

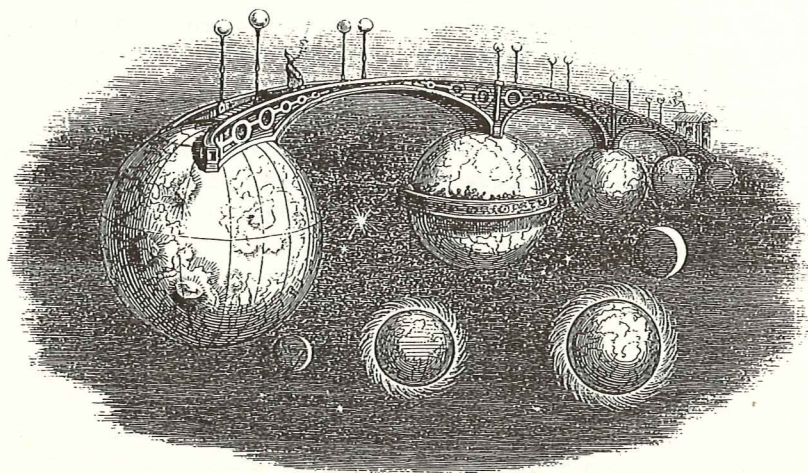
Vad skall man då kalla de enskilda åren efter 1999? Tjugohundra, tjugohundraett, tjugohundratvå eller tvåtusent, tvåtusentett, tvåtusentvå? Här kan vi få en viss ledning av det allmänna språkbruket.

Det finns en allmän tendens hos folk att gruppera siffror två och två, särskilt när de fungerar som beteckningar och inte anger antal. Som exempel kan vi ta telefonnummer och postgironummer, där siffrorna skrivs parvis med mellanrum mellan grupperna. Även när mångsiffriga tal skrivs med alla siffror tätt ihop brukar man uttala dem som serier av tvåsiffriga tal. Det fyrsiffriga talet 1306 uttalas därför "tretton nollsex" eller möjligen "trettonhundrasex", men aldrig "ettusen-trehundrasex". Ett inventarienummer eller internt telefonnummer som skrivs 3255 uttalas följaktligen "trettiotvå femtiofem", inte "tretusen tvåhundra femtiofem".

Årtal har hittills också uttalats på liknande sätt: ett tvåsiffrigt hundratalet (t ex "nittonhundra") följt av det tvåsiffriga numret inom århundradet (t ex "nittiott"). Det finns egentligen ingen anledning att överge denna uttalsprincip. Årtalet 2001 bör därför uttalas "tjugohundraett", årtalet 2002 uttalas "tjugohundratvå" och så vidare.

På sikt kan man tänka sig att ordet "hundra" av bekvämlighetsskäl försvinner ur årtalens namn. I engelskan säger man ju "nineteen ninety-one", vilket är avsevärt bekvämare än "nineteen hundred and ninety-one" men ändå lika tydligt. I dagens svenska uttalar man knappast 1991 som "nitton nittiott", men under nästa århundrade kommer man kanske att uttala årtalet 2041 som "tjugo fyrtiott" och 2116 som "tjugoett sexton".

Lars Törnqvist

Teckning av J J Grandville

Stora CNC-ordboken

Man blir ofta besviken när man köper in en ordlista som av titeln att döma kan verka att fylla en kunskapslucka i biblioteket eller på ens egen bokhylla. Felet kan vara att det är fråga om en systematisk sammanställning av redan välkänt material (utan uppgift om källa!), term-för-term-översättningar utan definition, kontext eller ens områdesavgränsning samt i övrigt obelagt tyckande. Med tanke på hur dyrt och tidsödande ett ordentligt terminologiarbete är, kan man i besvikelsen ändå känna en viss förståelse för upphovsmannens arbetssätt. Det man önskar sådana gånger är att förlag, företag och institutioner hade gett sig tid att fastställa kvaliteten innan man kostade på tryckning, marknadsföring och distribution av en obehövlig produkt.

Så mycket roligare är det då att upptäcka att det ibland kommer ut ordlistor inom snäva teknikområden som både uppfyller rimliga krav på systematik och samtidigt ger lättläst information om de redovisade begreppen som – åtminstone för en lekman – tycks vara relativt heltäckande.

En sådan ordlista är "Stora CNC-ordboken", sammanställd av Roy Andersson som enligt förordet är teknisk översättare med instruktionsböcker för datoriserade och numeriskt styrda verktygsmaskiner (CNC=Computerized Numerical Control) som specialitet. Med hjälp av svensk och utländsk facklitteratur har han samlat in och bearbetat ett material som vad vi på TNC kan se är nytt och anpassat för ordlisteanvändare inom verkstadsindustrin.

Ordlistan omfattar ca 1600 uppslagsord som förklaras med hjälp av korta textavsnitt som kan vara allt från försök till renodlade definitioner (*Märkeffekt: Den kontinuerliga effekten som utrustningen kan avge utan att skadas*) till enkla kommentarer eller exemplifieringar (*Ordlängd: Vanliga ordlängder är 8 och 16 bit. Ordlängden brukar kallas för byte*). Någon strävan att absolut definiera de redovisade begreppen finns alltså inte.

För den genomsnittlige användaren gör det troligen ingen större skillnad, eftersom de flesta begreppen ges en ganska utförlig beskrivning. Till skillnad från svensk standard och TNCs

ordlistor är Stora CNC-ordboken en deskriptiv ordlista, dvs den strävar enbart efter att återge rådande språkbruk vilket är nog så viktigt. Nackdelen är att man som lekman inte kan få en helhetsbild av just något av de ämnesområden som redovisas, tex programmering, styrsystemens uppbyggnad, bearbetning. Någon systematisk termförteckning finns inte heller vid sidan om den alfabetiskt ordnade förteckningen. Därmed är man utlämnad åt sina egna gissningar vilken term som valts för att beteckna ett visst begrepp. För fackmän fungerar den deskriptiva ordlistan troligen ändå bra i de flesta situationer.

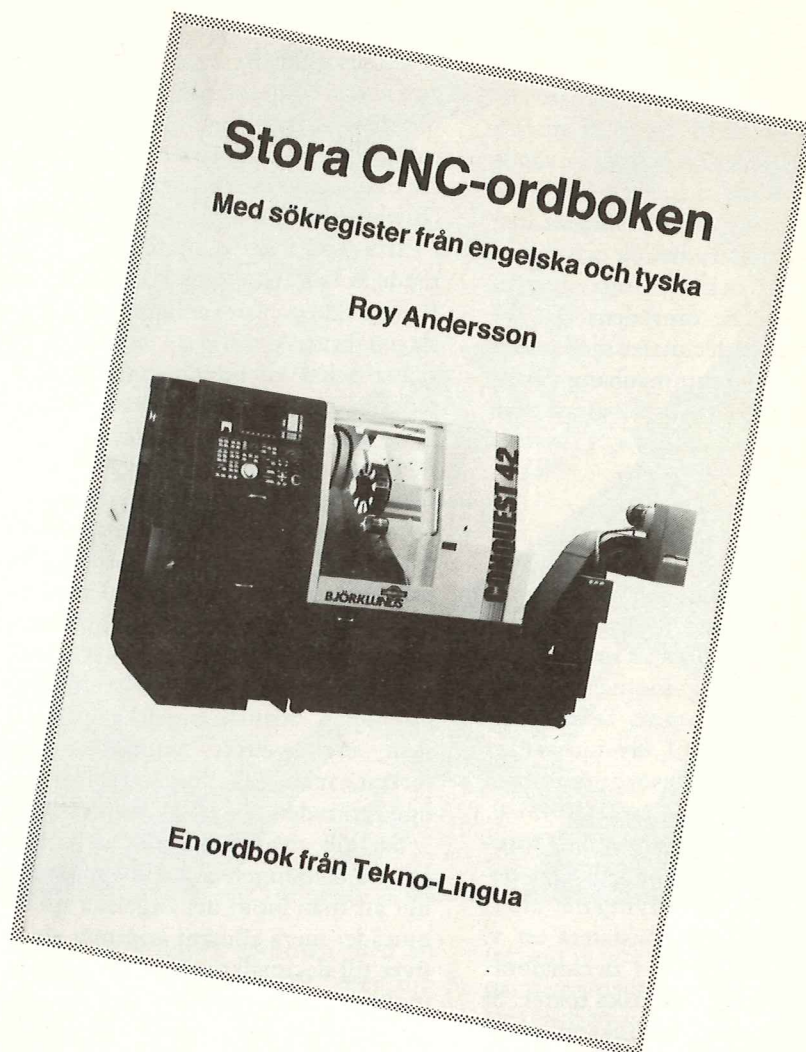
Vid en hastig genombläddring kan ordlistan påminna om en TNC-ordlista. Här markeras termposterna som separata enheter med tydligt redovisade delar, såsom svensk term, engelsk och tysk term i de flesta fall och något man skulle kunna kalla begreppsförklaring. Termer i begrepps-förklaringarna kursiveras om de också förklaras under egen termpost och

viss hänvisning till närbesläktade begrepp finns i klartext, liksom uppgift om synonymer.

Vill man gå mer på djupet och försöker hitta en systematisk redovisning av begreppssamband, konsekvent termanvändning i olika termposter och ett hänvisningssystem som gör det möjligt att nå all information blir man ibland lämnad i sticket. Arbetar man på TNC noterar man också att allmänt accepterad normerande terminologi från TNC och SIS ibland har fått stå tillbaka för mer slumpartade termval och beskrivningar, troligen hämtade ur tidskriftsartiklar. Det är synd, eftersom en bra deskriptiv ordlista lätt får en normerande verkan. Detta i sin tur kan skapa onödiga begreppsreda.

En felsökare som koncentrerar sig på språklig form kan hitta mycket att peka på. Men varför skall man det, när det i ordlistan finns så mycket att glädja sig åt.

Kjell Westerberg

Komma eller punkt?

I skolan fick vi lära oss att sätta ett komma i decimalbråk, men senare i livet har många av oss kommit att läsa en hel del engelsk text och där används ju decimalpunkt i stället. Eftersom engelskan är det ledande språket inte minst inom modern teknik och naturvetenskap har också många svenska fackmän inom de områdena fått för vana att avskilja decimaler med punkt och gör så även i sammanhang där de talar eller skriver svenska, oftast utan att reflektera över det.

Komma i svenskan

Den som tänker efter kan emellertid känna sig villrådig, och börjar man forska i saken kommer den tveksamheten främst att gälla vad som ska anses rätt och tillräddigt inom engelskan, eftersom decimalkomma bestämt rekommenderas av ISO, den internationella standardiseringsorganisationen som har sitt säte i Genève (ISO 31-0, General Principles concerning Quantities, Units, and Symbols). Det behövs inte några vidlyftigare efterforskningar för att konstatera att vi bör använda komma i decimalbråk som förekommer i svenska texter. Så har vi gjort av tradition (liksom andra nationer på den europeiska kontinenten) och språkvårdarna uppmanar oss att fortsätta med det, och bruket stöds dessutom av internationell standard.

Värre med engelskan

Värre är det då med engelskan. En del tycker att ISOs rekommendationer också bör gälla i det fallet. (Se exempelvis Anders J Thors artikel i Ny Teknik 1989:43.) I verkligheten är det emellertid så att man nästan på alla håll inom det stora och vitt spridda engelska språkområdet håller fast vid decimalpunkten. Sydafrikansk engelska är ett undantag. Där används decimalkomma – antagligen genom påverkan av afrikaans, boerättlingarnas språk som är en variant av holländskan.

Ett stort antal människor runt om på jorden har engelska som modersmål, och det finns därför många olika typer av engelska. Det står dock klart att de två huvudvarianterna är de versioner av standardengelskan som förekommer i Storbritannien och USA.

Det finns officiella standardiseringsorgan i båda länderna och jag har skrivit till dem och frågat vilket decimaltecken de använder och rekommenderar inom sina respektive nationer. BSI (British Standards Institution) skriver i sitt svar att decimalpunkten fortfarande är i allmänt bruk i det Förenade Kungariket och att i enlighet med fastslagen brittisk standard använder de själva också en punkt som decimaltecken förutom när de ikraftsätter en internationell standard utan ändringar. ANSI (American National Standards Institute) har bara kort meddelat att i Förenta Staterna använder man punkt i stället för komma i decimalbråk. De här uppgifterna stämmer väl med de redogörelser som ges i olika grammatikor över det engelska språket. Decimalpunkten har ibland skrivits lite upphöjd i brittisk engelska, ungefär som ett svenskt multiplikationstecken, men BSI anser att den ska ligga på raden.

Särskilt med tanke på den amerikanska hållningen är det knappast troligt att man inom det engelska språkområdet mera allmänt kommer att gå över till decimalkomma – åtminstone inom den närmaste framtiden. En viktig samverkande faktor är förstås också att man i engelskan av hävd använt komma för att markera tusental, och det finns inga egentliga tecken på att praktiskt normgivande textdistributörer som den brittiska dagspressen eller människor som arbetar inom finanssektorn håller på att frångå det bruket. Tvärt emot vad vi är vana vid från svenskan utläses 1,234 som *one thousand two hundred and thirty-four* medan 1.234 står för *one point two three four*. (Obs att decimalerna i engelskan normalt sägs ut var och en för sig som ental.)

Mellanrum

Det är emellertid inte fel att använda sig av ett mellanrum i stället när man skriver tusental i en engelsk text, även om det nog inte är så vanligt när man anger en penningssumma. Detta skrivsätt – dvs 1 000 för ettusen – överensstämmer med ISOs rekommendationer och är entydigt både på svenska och engelska.

Nationerna på den europeiska kontinenten använder decimalkomma och

ISO förordar att det bruket anammas av alla runt om på jorden oberoende av språk. Det hävdvunna decimaltecknet inom standardengelskan är emellertid en punkt, och man kommer uppenbarligen att i stort fortsätta att använda den markeringen. Det är knappast förvånande att ett så livskraftigt språkssystem som engelskan inte rättar in sig i ISO-ledet i det här fallet. Ett mycket stort antal människor (mer än 300 miljoner) har engelska som modersmål, och de bor dessutom på många olika håll på jorden – i motsats till exempelvis de flesta som talar någon form av kinesiska. Därtill kommer att engelskan är det ledande språket för olika internationella kontakter inte minst inom teknik, näringsliv och ekonomi. Bara kvantiteten av människor som kommunicerar med hjälp av engelska bidrar säker till att ISOs direktiv har svårt att slå igenom; engelskan används av så många att den kan vara sig själv nog i det här fallet. Så de som undervisar i engelska som främmande språk får fortsätta att påpeka att decimaltecknet här är en punkt och samtidigt påminna om att komma ofta förekommer för att markera tusental i engelskspråkiga sammanhang, och den som skriver på engelska bör definitivt ansluta sig till de konventioner som råder inom standardengelskan också när det gäller att ange sifferuppgifter.

Engelskans påverkan

Antagligen är det mera relevant att fråga sig om engelskan inte i stället alltmer kommer att påverka bruket inom andra spåk – som exempelvis svenskan – också när det handlar om att välja tecken för att markera decimal – stick i stäv mot ISOs rekommendation. Även om vi här talar om ett tecken som skrivs, kan vi rent allmänt konstatera att språkbruk ofta tenderar att etableras genom praktiskt inflytande och användning snarare än genom mer eller mindre väl avvägda beslut från någon officiell instans. Men det är nog bäst om vi inom svenskan kan hålla fast vid väl fungerande uttrycksätt – särskilt om de också överensstämmer med internationella standardiseringsbeslut.

Christina Alm-Arvius

Ljus och strålning

"Det strålar av ljus ...". Javisst, det låter fint, så säger vi ju – fast långt ifrån alla känner till att det vi i dagligt tal kallar *ljus* strikt fysikaliskt kan beskrivas som en viss typ av elektromagnetisk strålning. Men den som läst sin fysik vet att ljus som uppfattas av ett mänskligt öga bara utgör ett särskilt våglängdsintervall inom det elektromagnetiska spektret – som också omfattar bl a röntgenstrålar, mikrovågor och olika radar- och radiofrekvenser. Genom teknikens landvinningar kan vi nu också använda oss av dessa, även om vi inte kan förnimma dem direkt som vanligt ljus.

Specialisten vet mer

För fackmännen är det alltså naturligt och korrekt att framställa ljus som strålning, medan de som inte invigts i fysikens upptäckter och tänkande knappast kopplar ihop de två begreppen på samma sätt. Kort sagt verkar ord som *ljus* och *strålning* inte riktigt ha samma innebörd för många allmänspråksbrukare som de har för den som är väl bevandrad i fysik, och detta

hänger naturligtvis samman med att specialisten vet så mycket mer om företeelsen i fråga. Sådana professionella insikter är vanligen en följd av ett speciellt intresse för ämnet, och det gör det ofta lättare att betrakta något ur ett mera rationellt och opersonligt perspektiv, medan lekmannens grundare kunskaper kan lämna större plats för subjektiva reaktioner och känslöfärgning.

Det faktum att lekmän och experter inte riktigt kan förväntas förstå vissa ord på samma sätt är väl värt att uppmärksammas i många sammanhang. Och i huvudsak är det naturligtvis fackmännen som får ta på sig ansvaret för att sådant inte leder till missförstånd på något sätt när de vänder sig till allmänheten.

Vi kan t ex tänka oss en situation där någon skriver eller pratar om UV-strålning, och där mottagarna av informationen i huvudsak kommer att vara s k vanligt folk. Vill man försäkra sig om att så många som möjligt kan känna att de har någon hum om vad man talar om kan det då vara bäst att använda uttrycket ultraviolett ljus, även om strålning är mera korrekt, ef-

tersom vi inte kan se den sortens elektromagnetiska vågor. Något större avsteg från vetenskapligt betraktelsesätt blir det heller inte. Många fackmän accepterar att man talar om ultraviolett ljus, därför att sådan strålning ligger så nära det synliga (!) ljuset i spektret. Och en del djur har faktiskt sinnesorgan som gör att de i motsats till oss kan detektera ultraviolett ljus.

Värdeladdning

Det kan också finnas anledning att uppmärksamma den värdeladdning orden har i allmänspråket. *Ljus* känns nog positivt för de flesta, medan många torde uppleva *strålning* som något man bör akta sig för. Vill man varna för tänkbara skadliga effekter av ultravioletta vågor exempelvis vid oförsiktigt solbadande väljer man kanske av ren beräkning att tala om strålning. Men om man å andra sidan vill undvika att väcka obehagliga associationer eller rent av skrämmas kan det vara bättre att använda ordet ljus i stället.

Christina Alm-Arvius

Carl-Johan Clemedson in memoriam

Det händer att betydande personligheter och framstående lärda inom skilda discipliner väljer att ägna en del av sitt verksamma liv åt en så udda företeelse som terminologi. Genom sina insatser har de ofta bidragit till att höja terminologiarbetets kvalitativa status. En märkesman i detta avseende var Carl-Johan Clemedson.

När Rymdnämnden år 1966 i samråd med TNC tillsatte en arbetsgrupp för rymdteknisk terminologi, åtog sig dåvarande generalläkaren Carl-Johan Clemedson att bli gruppens ordförande. Bakgrunden var hans ovedersägliga kompetens inom rymdbiologi och angränsande vetenskapliga fält. Hans mångåriga engagemang som ordförande i Svenska Linnésällskapet garanterade att han också var väl förtrogen med Linnés banbrytande insats inom nomenklaturens område. "Känner du inte namnen, försvinner också din kunskap om tingen" var en av Linnés deviser eller som han uttryckte det på latin i *Critica Botanica* år 1737:

"NOMINA SI NESCIIS, PERIT ET COGNITIA RERUM".

Kännetecknande för Carl-Johan Clemedsons arbetssätt var också den kompletterande synpunkten: utan levande insikt om tingens natur var namnen blott ett fladdrande skyнке. Den modellen var för honom naturlig, antingen det gällde att behandla begrepp som *solföljare* och *ekosfär* eller – i en paus – berätta om iakttagelser från studiet av Medelhavets blomvärld eller Strängnästraktens flora.

För den som hade förmånen att delta i Carl-Johan Clemedsons arbetsgrupp stod som ett genomgående drag hos gruppens ledare det personliga föredömet, i arbete och i vänskap. Det torde inte ses som ett intrång på det personliga känloreservatet hos hans närmaste, om man låter även hans vänner erinra om det enastående intrycket av en synnerligen älskvärd person.

Fil dr Einar Selander

Specialerbjudande av TERMDOK

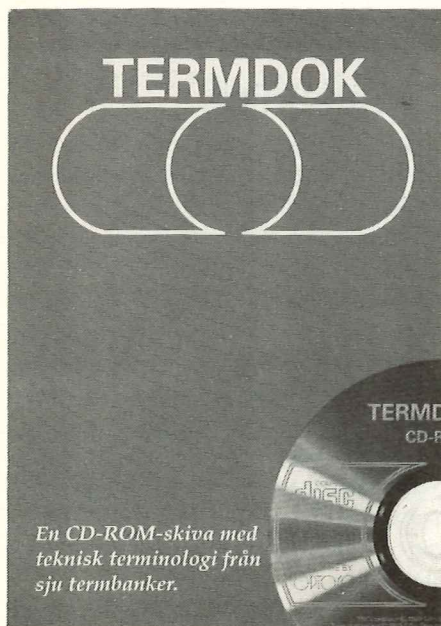
TERMDOK har nu funnits på CD-ROM-marknaden i snart tre år och har på sätt och vis blivit en historisk skiva eftersom det var den första i en lång rad av svenska produkter.

Vi kan allt oftare märka tendenser till att optiska skivor kommer att bli framtidens viktigaste bärare av information. Längre har priset på spelare och skivor varit ett hinder. Det är därför spännande att vi nu i samarbete med Philips Tele & Data System kan göra ett mycket attraktivt paketerbjudande fram till årets slut!

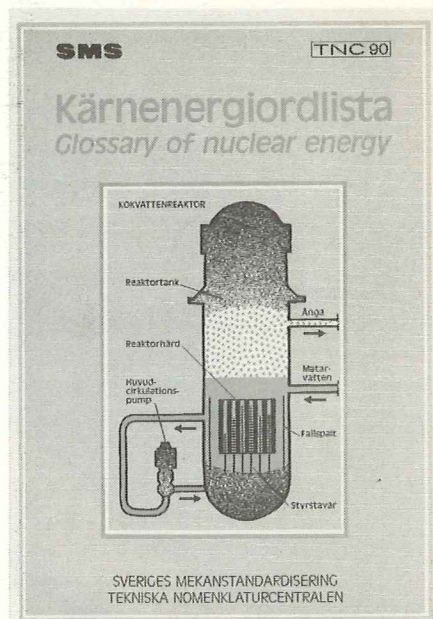
TERMDOK och CD-ROM-spelare (fristående modell)

7.900 kronor (exklusive moms)

Vi kan också erbjuda TERMDOK i paket med spelare, dator och färgskärm, se bilagda blad. Som vanligt samarbetar vi med Walters Lexikon när det gäller själva försäljningen.

TNC 90 Kärnenergiordlista

Nu har den kommit av trycket, den Kärnenergiordlista som vi aviserade redan i förra numret av TNC-Aktuellt.

Ordlistan innehåller 1200 termer med svenska definitioner samt motsvarigheter på engelska, franska och tyska. Termerna är uppställda i alfabetisk ordning men en systematisk förteckning finns också med.

Ordlistan är resultatet av ett samarbete mellan TNC och SMS.

Notis

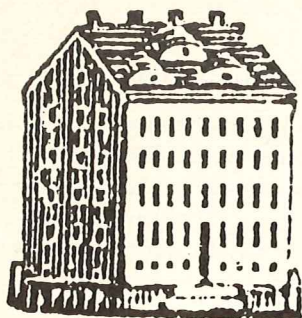
Nordisk konferens i lexikografi

En konferens med titeln "Leksikografi i Norden" äger rum i Oslo den 28-31 maj 1991. Arrangör är "Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Avdeling for leksikografi" vid universitet i Oslo. Vid konferensen skall det också bildas en nordisk förening för lexikografi.

Konferensen är öppen för alla som arbetar med ordböcker eller lexikografiska ämnen. Närmare upplysningar kan erhållas av Ruth Vatvedt Fjeld, Postboks 1001 Blindern, 0315 Oslo 3, tfn (02) 45 43 85.

Termfrågor i urval

Definitionsfrågor

friliggande hus

FRÅGA: I vår kommun finns ett bostadsområde avsett för friliggande hus. Ett fastighetsbolag vill nu bygga en radhuslänga bestående av tre radhus på en och samma tomt. Kan man betrakta denna radhuslänga som ett friliggande hus.

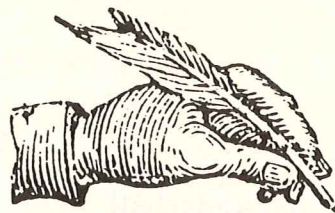
SVAR: Nej. Termen *friliggande hus* används enbart om småhus. En länga som omfattar tre radhus på samma tomt räknas som flerbostadshus.

hartsester

FRÅGA: Varför har TNC ändrat definitionen av *hartsester* i TNC 88 jämfört med TNC 38? Den nya definitionen kan innefatta även harts av modifierat kolofonium. Är det någon tanke bakom detta? Canada vill nämligen i tullsammanhang ha en vidare definition av *hartsester* (engelska *ester gum*).

SVAR: När man omarbetade TNC 38 använde man sig bl a av den amerikanska ordlistan *Paint/Coatings Dictionary* (1978). Där definieras *ester gum* som "resin made from rosin or rosin acids and a polyhydric alcohol...". I en förremiss till TNC 88 var definitionen "ester av kolofonium eller hartssyror...". I det fallet är det klart att det är en förestringsreaktion av dessa ämnen. När man sen, för att få en mer internationell definition, ändrade formuleringen till "harts av kolofonium eller hartssyror..." blev definitionen mer tvetydig. Det kan tolkas som att det är hartset som förestras med en polyol, eller kolofonium/hartssyror som förestras med en polyol. I RTT 52 står det "harpiks frem-

stilt ved forestring av kolofonium..." vilket är tydligare. Vi tolkar det som att orden "framställt av" helt enkelt tappades bort. Det är alltså inte något ställningstagande för en vidare definition i tullsammanhang. I nästa utgåva bör det stå "harts framställt av kolofonium".

logisk adress

FRÅGA: Kan den engelska termen *logical address* översättas med *logisk adress* på svenska? Hur lyder definitionen i så fall?

SVAR: Ja, översättningen är riktig. *Logisk adress* definieras i Norstedts dataordbok som 'adress till minnespositioner i virtuellt minne'. *Virtuellt minne* definieras i sin tur som 'ett direktminne som används för att lagra program som kräver mer utrymme i primärminnet än vad som finns tillgängligt'.

prognos och scenario

FRÅGA: Vad är det för skillnad mellan *prognos* och *scenario* (i fråga om framtidsstudier)?

SVAR: En prognos är en förutsägelse med hög sannolikhet, ofta kvantifierad och avseende en viss parameter. Ett scenario är en detaljerad beskrivning av ett tänkt händelseförlopp eller av tillståndet inom ett visst område vid en viss tid. Ett scenario behöver inte vara särskilt sannolikt.

vippa

FRÅGA: I en patentansökan står det att en regulator vippar mellan två inställda värden. Kan det tolkas som att den kan inta ett mellanläge?

SVAR: Nej, verbet *vippa* används bara om växling mellan två stabila eller metastabila ytterlägen utan stabila mellanlägen.

Etymologifrågor

litotriptor

FRÅGA: Var kommer ordet *litotriptor* från? Det är en synonym till *njurstenkross*.

SVAR: *Triptor* kommer från grekiska *tripsis* som betyder 'krossning', *lito* från grekiska *lithos* som betyder 'sten'. Ordet *litotriptor* betyder alltså 'stenkross'.

Formfrågor

borrskruv

FRÅGA: Kan man säga *borrskruv* i stället för *borrande skruv*?

SVAR: Ja.

desaktivera

FRÅGA: Heter det *deaktivera* eller *desaktivera*?

SVAR: Det heter *desaktivera*. Man använder varianten *de-* framför konsonant och varianten *des-* framför vokal.

deuterium

FRÅGA: Vad heter *deuterium* i bestämd form?

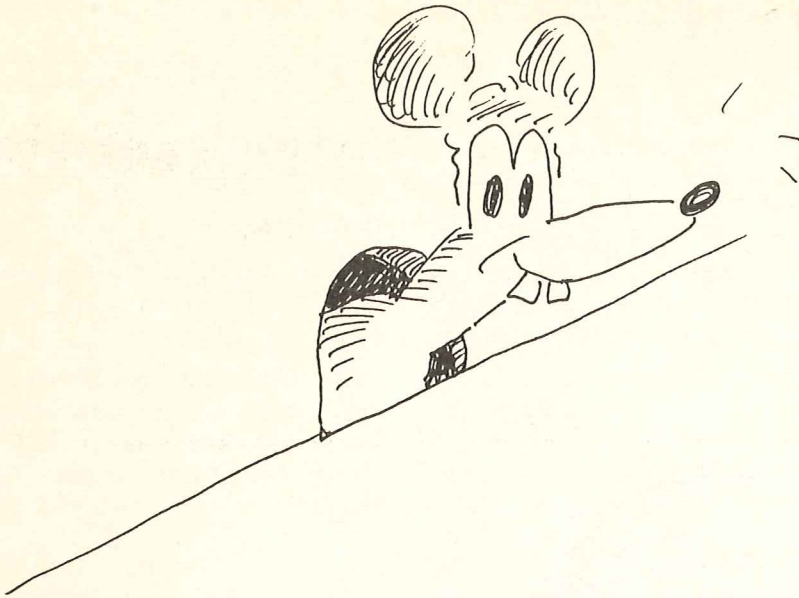
SVAR: *Deuteriet*, *deuteriumet* eller *deuterium*. Den förstnämnda varianten följer det vanligaste böjningsmönstret för ord som slutar på *-ium*.

dorn

FRÅGA: Hur uttalar och böjer man ordet *dorn*? Kan man kalla ett cylindriskt föremål för *dorn*, eller används termen bara om koniska föremål?

SVAR: Ordet *dorn* kan uttalas på två sätt: /då'rn/ eller /do'rn/. Ordet har n-genus och böjs enligt följande mönster: *en dorn*, *den dornen*, *flera dornar*, *de dornarna*.

Det finns många olika typer av dornar för olika användningsområden. De kan vara koniska eller cylindriska eller ha någon annan form.

möss

FRÅGA: Godtar TNC att man kallar ett visst datortillbehör för *mus*? Vad heter det i så fall i pluralis?

SVAR: Ja, numera rekommenderar vi *mus*. Vi har tidigare föreslagit *råtta*, men den termen fick aldrig fäste i språkbruket. Datortillbehöret *mus* böjs precis som djuret: *en mus, flera möss*.

epoxi

FRÅGA: Vilken stavning är rätt: *epoxi* eller *epoxy*?

SVAR: *Epoxi* med *i*.

ska eller skall

FRÅGA: Inom vårt företag skriver vi sedan många år *ska*, inte *skall*. Nu har företagets jurister protesterat mot detta bruk, och de påstår att det finns en betydelskillnad mellan *ska* och *skall*. Är det så? TNC rekommenderar ju *skall* i Skrivreglerna. Innebär det att vi måste byta tillbaka till *skall*?

SVAR: Det finns ingen betydelskillnad mellan *ska* och *skall*. Däremot finns en stilistisk skillnad. *Ska* dominerar i ledigt språk och *skall* dominerar i utpräglat fackspråk. *Skall* är särskilt vanligt i föreskrifter, där ordet ju ofta är betonat. Både *ska* och *skall* är acceptabla i tekniskt fackspråk. Välj det mest praktiska alternativet: fortsatt att skriva *ska*.

videor

FRÅGA: Vad heter *video* i pluralis?

SVAR: *Videor*.

drift och underhåll

FRÅGA: Hur bör man förkorta *drift* och *underhåll*?

SVAR: Vi föreslår *DoU* (analogt med *FoU* för *forskning och utveckling*).

fog-s

FRÅGA: I en text står det på ett ställe *bygglovplikt* utan *fog-s*, men på ett annat ställe står det *bygglovsprövning* med *fog-s*. Hur skall det egentligen vara?

SVAR: Det skall vara *fog-s* i både *bygglovplikt* och *bygglovsprövning*.

know-how

FRÅGA: Vilket genus har *know-how* på svenska?

SVAR: Det vanligaste verkar vara att man behandlar det som neutrum (t-genus): "vårt *know-how*", "ett stort *know-how*".

Ordvalsfrågor

editera

FRÅGA: En av våra kunder vill absolut använda ordet *editera* om att ändra text i datafiler. Är det korrekt språkbruk, eller skall man skriva *ändra* eller *redigera* i stället?

SVAR: Ordet *editera* används ofta i vardagligt språk i betydelsen 'redigera datafil'. Ibland behöver man en särskild term för den speciella form av redigering som det här är fråga om, och då kan man mycket väl använda ordet *editering*.

fulltegel eller massivtegel

FRÅGA: Vilken term bör man använda för tegelstenar utan hål: *fulltegel* eller *massivtegel*?

SVAR: I gällande svensk standard används termen *massivtegel*. Termen *fulltegel* förekommer i äldre normer, men den kan numera anses vara föråldrad.

handhållen terminal

FRÅGA: I en text står det att data skall registreras på en "handhållen terminal". Kan man verkligen säga så? Skall det inte vara "tillhandahållen terminal"? Och vad säger man på engelska?

SVAR: *Handhållen* är ett ord som ofta används om don och apparater. Ett handhållet don är ett don som man håller i handen medan man använder det. Ordet kan ofta ersättas av förledet *hand-*: *handverktyg*, *handslipmaskin*. Både *handhållen terminal* och *handterminal* är alltså korrekta svenska termer. Den engelska term motsvarigheten är *hand-held terminal*.

Heisenbergs obestämdhetsrelation

FRÅGA: Vad heter det egentligen: *Heisenbergs osäkerhetsprincip*, *obestämdhetsrelation* eller *obestämbarsrelationsrelation*? Jag har frågat två professorer och fått olika svar. Det tyska originaluttrycket ger ingen ledtråd eftersom Heisenberg uttryckte sig "fel".

SVAR: Det handlar om att en partikels läge och impuls inte är bestämda samtidigt, alltså inte att de inte kan mätas. *Obestämdhet* är därför ett bättre ord än *osäkerhet* och *obestämbarsrelation*, eftersom dessa ord antyder att det vore teoretiskt möjligt att bestämma storheterna.

högvuxen eller långvuxen

FRÅGA: Numera låter man ofta gräsytor i parker vara oklippta. Skall man kalla sådana gräsytor *långvuxna* eller *högvuxna*? Tillfrågade skåningar använder det förstnämnda ordet, medan övriga svenskar verkar föredra det senare. Ett par argument som talar för alternativet *långvuxen* är att leverantörer av trädgårdsredskap säljer utrustning för *långgräsytor* och att gräsytor kan vara *kortklippta*.

SVAR: När man talar om växters höjd använder man orden *hög* och *låg*. Därför är *högvuxen* att föredra.

kabel

FRÅGA: Heter det *kablage* eller *kabelhävror* eller *kabelbuntar*?

SVAR: Ett antal kablar som är sammanfogade till ett knippe kan lämpligen kallas *kabelknippe*. Aktiviteten att dra kablar i en maskin eller byggnad bör kallas *kabeldragnig*.

kombinationsugn

FRÅGA: Vad skall man kalla en mikrovågsugn som dessutom är försedd med någon annan typ av uppvärmning, tex konventionell värme eller varmluft? Semko säger *kombinationsugn*, är det en bra term?

SVAR: Termen *kombinationsugn* förefaller lämplig. Möjligen kan man i vissa fall behöva tala om vilka uppvärmningssätt som kombineras i den aktuella ugnen.

reofermentometer

FRÅGA: Kan man använda benämningen *reofermentometer* för en apparat som mäter koldioxidflödet från deg? Bör man kanske försvenska ordet till *reofermentomätare*?

SVAR: Termen *reofermentometer* är fullt godtagbar. När förledet är lånat från latin eller grekiska bör man använda slutledet *-meter*, medan slutledet *-mätare* används tillsammans med förled av svenskt ursprung.

reducerventil

FRÅGA: Heter det *reducerventil*, *reduceringsventil* eller *reduktionsventil*?

SVAR: Alla varianterna är godtagbara. Om det finns flera likvärdiga termer att välja mellan bör man normalt välja den kortaste, i det här fallet *reducerventil*.

rörelektrod

FRÅGA: En vanlig svetslektrod består av en kärna av metall och ett hölje av pulver. En annan elektrodtyp har en yttre rörformad del av rostfritt stål och innanmäte av pulver. Vad kallas den elektrodtypen och dess delar?

SVAR: Elektroden kallas *rörelektrod*. Den yttre delen kan lämpligen kallas *rör* och det som finns inuti röret kan kallas *fyllning*.

parkerings-skiva

FRÅGA: I Helsingfors skall man börja använda ett system för parkeringsavgifter där man har skivor med urtavla där parkeringstiden anges. Nu behöver man en benämning för denna skiva i en författning. Vad kallas den i Sverige?

SVAR: Samma system förekommer i flera svenska kommuner, och där kallar man skivan för *P-skiva*. I en författningstext kan det vara lämpligt att använda den fullständiga formen *parkerings-skiva*.

register för kärnämneskontroll

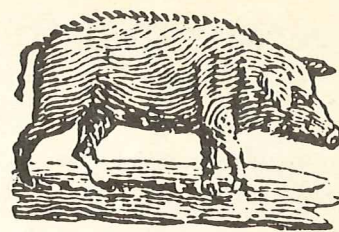
FRÅGA: I en löpande svensk text förekommer sammansättningen *safeguardregister* flera gånger. Finns det inte någon svensk version av det första ledet *safeguard-* som skulle kunna användas i stället för det här inlånet från engelskan?

SVAR: Enligt TNCs nyligen utkomna Kärnenergiordlista överensstämmer den svenska termen *kärnämneskontroll* med den engelska termen *safeguards (of nuclear material)*. Man bör alltså kunna tala om *register för kärnämneskontroll* eller kanske t o m om *kärnämneskontrollregister*. (Vill man använda denna något otympliga sammansättning bör man ha fog-s mellan leden *kärnämneskontroll* och *register* för att termen inte skall uppfattas som en sammansättning av *kärnämne* och *kontrollregister*.)

oktett eller byte

FRÅGA: I en artikel i Elteknik nyligen skriver TNC om datatermen *byte* utan att nämna den term som rekommenderas i Dataordboken, nämligen *oktett*. Har TNC övergett *oktett*? Är inte *oktett* att föredra eftersom den termen är mera lätthanterlig vid böjning och sammansättning? I ett standardförslag som snart skall gå ut på remiss förekommer termen *styroktett*, vilket är mera praktiskt än *styrbyte* om man skall tala om den i bestämd form eller pluralis.

SVAR: Som måttenhet är *byte* allena-rådande, *oktett* används inte alls. När man talar om en bestämd 8-bitsgrupp kan det däremot vara befogat med en annan term. *Styroktett* kan därför vara att föredra framför *styrbyte*.

råvara eller utgångsvara

FRÅGA: Vad skall man kalla kemikalier som används för att framställa andra kemikalier? Man kan ju inte kalla dem *råvaror* eftersom råvaror enligt Svensk ordbok är varor som kommer direkt från naturen. Kan man säga *utgångsvaror* eller *insatsvaror*?

SVAR: Definitionerna i Svensk ordbok bygger ofta på typiska exempel i stället för strikta begreppsavgränsningar. I vår databas Termdok finns exempel på att termen *råvara* används även om tillverkade mängdvaror, tex etanol och koks. Termen *utgångsvara* används också om formvaror, tex ståltråd. *Insatsvara* är en vara som inte kommer att ingå i den färdiga produkten.

sjökabel

FRÅGA: Vilken term är korrekt: *sjökabel* eller *undervattenskabel*?

SVAR: Termen *sjökabel* används i svensk standard, vilket innebär att den är korrekt, men det utesluter inte att termen *undervattenskabel* också kan vara korrekt.

toner

FRÅGA: Får man kalla färgpulvret i en laserskrivare för *toner*?

SVAR: Termen *toner* används i svensk standard, vilket talar för att det är tillåtet att använda den. Men man kan också säga *färgpulver*.

utfallsprov

FRÅGA: Folk inom vår myndighet använder ordet *utfallsprov* i lite olika betydelser. En del menar att det första mönsterexemplaret av en serie kan kallas utfallsprov, vilket skulle innebära att ordet är synonymt med *prototyp*. Andra menar att ett utfallsprov måste vara ett exemplar ur en produktionsserie. Vad är rätt?

SVAR: Ett utfallsprov är ett representativt prov ur en produktionsserie, till skillnad från en prototyp som utgör mönster för en tilltänkt serie.

Översättningsfrågor **cut-pile carpet**

A4-format

FRÅGA: Vad heter *A4-format* på engelska?

SVAR: A4 är ett internationellt standardformat som betecknas likadant på alla språk. Följaktligen kan man säga *A4 size* på engelska. Eftersom A4-formatet inte är särskilt vanligt i engelsktalande länder kan det vara befogat att ange måtten i millimeter (297 x 210 mm).

Agent Orange

FRÅGA: I en amerikansk text talas det om en biocid med benämningen *Agent Orange*. Har den något svenskt namn?

SVAR: Agent Orange är en blandning av 2,4,5-triklorofenoxiättiksyra och 2,4-diklorofenoxiättiksyra. Blandningen har inte något svenskt namn, utan man använder det engelska namnet även på svenska.

beryllia

FRÅGA: Hur översätter man den engelska termen *beryllia* till svenska?

SVAR: *Beryllia* är en benämning för berylliumoxid, bildad på samma sätt som *aluminia* för aluminiumoxid. Skriv alltså *berylliumoxid* i den svenska texten.

bladder pump

FRÅGA: Hur översätts de engelska termerna *bladder pump* och *dual check valve*?

SVAR: Vi föreslår att *bladder pump* översätts med *pump med blåsa*. (*Blåspump* skulle vara missvisande.) *Dual check valve* översätts med *dubbel backventil*.

cut-pile carpet

FRÅGA: Vad menas med den engelska termen *cut-pile carpet*? Hur skiljer sig en sådan matta från en *velourmatta*? Vad kallas den på svenska?

SVAR: Engelskans *cut pile* motsvaras av svenskans *uppskuren lugg*. Alltså kan man översätta *cut-pile carpet* med *matta med uppskuren lugg*. Denna typ av matta är en sorts *velourmatta*.

directory

FRÅGA: En översättare som vi har anlitat har översatt den engelska datortermen *directory* till *katalog*. Skall det inte vara *bibliotek*?

SVAR: Enligt tillgängliga dataordböcker är det helt korrekt att översätta *directory* med *katalog*. Men det går bra med *bibliotek* också.

firmware

FRÅGA: *Firmware* är en kombination av hård- och mjukvara, dvs man programmerar antagligen integrerade kretsar. Vad heter det på svenska?

SVAR: *Firmware* är en "hård mjukvara", dvs program och rutiner som lagras i ROM-minne. En dataordlista översätter *firmware* med *program i ROM*. Detta är ju mer en förklaring av begreppet, men uttrycket kan mycket väl ersätta *firmware* i löpande text. En term som däremot passar bättre är *programladdat minne*.

mexitegel

FRÅGA: Vad heter *mexitegel* på engelska?

SVAR: Mexitegel är ett inregistrerat varumärke för mursten av kalksandssten. Den engelska termen är *sand-lime brick*.

pressure gauge

FRÅGA: Jag håller på att översätta en text från engelska där det talas om *pressure sensor* och *pressure gauge*. Den förstnämnda avger en elektrisk signal och den senare visar värdet på en analog skala. Kan man översätta termerna med *trycktransmitter* respektive *manometer*? Det talas också om en anordning som är en kombination av båda, vad kallas den?

SVAR: I SMS 1562 definieras *tryckmätare* som 'visande mätdon för mätning av tryck i gaser och vätskor' och *manometer* som 'tryckmätare för mätning av övertryck i förhållande till rådande atmosfärtryck'. Den *pressure gauge* som det talas om i det aktuella fallet mäter inte övertryck, och den bör därför kallas *tryckmätare*. Termen *pressure sensor* bör översättas med *tryckgivare*. Det mätdon som fungerar både som givare och mätare kan man kalla *kombinerat tryckmätdon*.

provtryckning

FRÅGA: Vad heter *provtryckning* på engelska? (Det handlar om provning av tryckkärl, inte om grafisk teknik.)

SVAR: *Provtryckning* eller *tryckprovning* översätts i svensk standard med *pressure testing*.

video-port expander

FRÅGA: Hur skall man översätta *video-port expander* till svenska? Det är en manick med vars hjälp man kan ansluta många bildskärmar till en och samma dator, exempelvis för att ställa en bildskärm på varje elevs bord i en undervisningssituation.

SVAR: Det verkar inte finnas någon etablerad svensk term för den här nya företeelsen, men man kan förslagsvis tala om den som en *fördelare för bildskärmsutgångar*.

